

dr hab. Jacek NOWAK
Lotnicza Akademia Wojskowa

Dęblin, 26.02.2023 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Agnieszki Marzenny Strumińskiej
nt.: „Wpływ kuratorów sądowych na kształtowanie bezpieczeństwa społecznego
nieletnich”

Ogólna charakterystyka rozprawy

Recenzowane opracowanie dotyczy wpływu kuratorów sądowych na kształtowanie bezpieczeństwa społecznego nieletnich.

W nawiązaniu do tematu dysertacji cytaty z aktu fundacyjnego Akademii Zamojskiej, założonej przez kanclerza Jana Zamoyskiego „*Zawsze takie Rzeczypospolite będą, jakie ich młodzieży chowanie*” jest nad wyraz aktualny.

W obecnych czasach zauważalny jest spadek wartości. Część dorosłego społeczeństwa nie potrafi się jeszcze odnaleźć w czasach współczesnych, w których się liczą głównie wartości materialne. Sytuację komplikuje spadek autorytetu organizacji religijnych, które w odczuciu dużej części społeczeństwa powinny stać na straży uniwersalnych wartości. Jest dostrzegalna wyraźna erozja autorytetów. Jest to problem, który dotyczy całego społeczeństwa.

Obecnie większość rodziców pracuje i realizuje swoje kariery zawodowe. Wychowanie przez nich dzieci związane z przekazywaniem wartości jakby odchodzi na plan dalszy.

Na proces wychowania dzieci wpływa wiele czynników: rodzice, szkoła, różnego rodzaju organizacje (formalne i nieformalne), masmedia i rozwój technologii informacyjnych.

Można się spierać, co jest ważniejsze. W moim odczuciu w procesie wychowania nieletnich najważniejsza jest najbliższa rodzina. Niestety wiele dzieci odczuwa niedosyt rodzicielskiego ciepła i ucieka w wirtualną rzeczywistość, w której można wszystko. Doktorantka zauważa, że *dzisiejsza młodzież, to zaawansowana technologicznie*

generacja, skoncentrowana na punkcie wyglądu i kontaktów towarzyskich. Autorytety i wartości zastępowane są chęcią bycia najlepszym w grupie rówieśniczej. W dorosłym życiu przeradza się to w dążenie do zdobycia dużych pieniędzy i władzy, często wszystkimi dostępnymi środkami.

Jeżeli taka młodzież nie otrzyma na czas właściwych wzorców, może dojść do zachowań wskazujących na nieprzystosowanie społeczne, które wpływa na bezpieczeństwo społeczne nieletnich (s. 9). Jest ono rozumiane jako *ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizacja aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne*¹. Do istoty bezpieczeństwa społecznego można więc zaliczyć rozwój jednostki, a w konsekwencji to całego społeczeństwa.

Państwo jako instytucja dysponuje wyspecjalizowanymi funkcjonariuszami publicznymi, czyli kuratorami sądowymi, którzy mogą być bardzo pomocni w procesie kształtowania bezpieczeństwa społecznego nieletnich. Realizują oni określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, które są związane z wykonywaniem orzeczeń sądu.

Rodzinni kuratorzy sądowi podejmują się trudnego zadania, jakim jest pomoc nieprzystosowanej młodzieży. *To właśnie oni podejmują próbę współpracy, pomocy dzieciom i młodym ludziom, którzy mają trudności z dostosowaniem się do życia w społeczeństwie w zaakceptowaniu norm prawnych, społecznych i kulturalnych, co ma bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo społeczne nieletnich* (s. 9). Jest to trudna i wymagająca praca, a jej wyniki zależą od kompetencji (zawodowych i społecznych) poszczególnych kuratorów.

Z tych powodów wybór tematu dysertacji, którego głównym elementem jest działalność kuratorów w procesie kształtowania bezpieczeństwa społecznego nieletnich jest jak najbardziej słuszny. Na ten specyficzny obszar zwróciła uwagę Autorka i poddała go badaniom, czego wynikiem jest niniejsze sprawozdanie. Rozprawa jest

¹ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, s. 38, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012

cennym opracowaniem, wykonanym na podstawie badań teoretycznych i empirycznych.

W nakreślonych uwarunkowaniach, za uzasadnione należy uznać motywację Autorki do podjęcia badań w ramach recenzowanej rozprawy doktorskiej. Temat rozprawy, jak i podjęte w niej problemy badawcze są istotne i mieszczą się w głównym nurcie ważnej i aktualnej tematyki badań nauk o bezpieczeństwie. Uważam zatem, że w pełni uzasadnione jest podjęcie tematu recenzowanej dysertacji, przeprowadzenie badań i ich pisarskie opracowanie w formie rozprawy doktorskiej.

Szczegółowa charakterystyka rozprawy

Rozprawa zawiera wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, bibliografię (267 pozycji), spis rysunków (18 rysunków), spis tabel (33 tabele) i pięć załączników. Łącznie jest to 215 stron pracy.

We wstępie Autorka wprowadza w tematykę rozprawy oraz zapoznaje z przyjętym układem pisarskiego opracowania wyników badań.

Rozdział pierwszy dotyczy metodologii badań własnych. W rozdziale tym, po właściwym, chociaż krótkim (s. 12) scharakteryzowaniu sytuacji problemowej na kolejnych stronach został wskazany cel, przedmiot badań, problemy badawcze, hipotezy, zmienne i wskaźniki, metody, techniki i narzędzia badawcze, proces badań, analiza statystyczna autorskiego narzędzia pomiaru – kwestionariusza kompetencji zawodowych, przebieg i organizacja badań oraz struktura badanej grupy.

Doktorantka za **cel badań** przyjęła *określenie wpływu sądowych kuratorów rodzinnych na bezpieczeństwa społeczne nieletnich* (s. 13). Jest to cel ambitny, ponieważ wymaga przyjęcia mierników, które są w stanie określić wielkość tego wpływu.

Z tekstu ze s. 13 wynika, że Autorka dysertacji za **przedmiot badań** przyjęła kompetencje społeczne i zawodowe sądowych kuratorów rodzinnych. Rozumie je jako *złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w określonego typu sytuacjach, nabywane przez jednostkę w toku treningu społecznego* (s. 13 – 14).

Z treści pracy wynika, iż Doktorantka podczas opracowania treści sprawozdania z prowadzonych badań konsekwentnie kierowała się przyjętym przedmiotem badań.

Główny problem badawczy Autorka rozprawy sformułowała pytaniem (s. 14): *jakie kompetencje społeczne i zawodowe powinni posiadać sędziwi kuratorzy rodzinni, aby zapewnić odpowiedni poziom bezpieczeństwa społecznego wśród nieletnich?*

Problem główny podzielony został na trzy problemy szczegółowe (s. 14), a układ, treść oraz wzajemne relacje między celem, problemem ogólnym a problemami szczegółowymi w zasadzie określają kierunek badań podjętych przez Autorkę rozprawy.

Przyjęta hipoteza zakłada, że *sędziwi kuratorzy rodzinni powinni posiadać następujące kompetencje, aby zapewnić odpowiedni poziom bezpieczeństwa społecznego nieletnich* (s. 14 – 15):

- *kompetencje społeczne:*
 - *kompetencje warunkujące efektywność zachowań w sytuacjach intymnych (I) - sytuacje wymagające bliskiego kontaktu, silnego zaangażowania w interakcje;*
 - *kompetencje warunkujące efektywność zachowań w sytuacjach ekspozycji społecznej (ES) – sytuacje wymagające pełnego skupienia z powodu bycia obiektem zainteresowania;*
 - *kompetencje warunkujące efektywność zachowań wymagających asertywności (A) – sytuacje wymagające umiejętnego odpierania wpływu innych osób, bez naruszania ich dobra.*
- *kompetencje zawodowe:*
 - *diagnostyczne;*
 - *komunikacyjne*
 - *motywowania;*
 - *rozwiązywania konfliktów;*
 - *współpraca;*
 - *zmiany postaw;*
 - *kontrola innych.*

Tak wyrażona hipoteza wykazuje związek z przyjętym głównym problemem badawczym, chociaż można było przyjąć jej bardziej zwięzłą formę. W opinii Recenzenta warto w tekście dysertacji bardziej uwypuklić, czy też wskazać hipotezą główną, a w stosunku do przyjętych problemów szczegółowych - hipotezy szczegółowe. Jest to uwaga o charakterze redakcyjnym a nie merytorycznym. Można uznać, iż przyjęte problemy i hipotezy ukierunkowały dalsze prace badawcze celem ich weryfikacji.

Również przyjęte hipotezy szczegółowe, których jest osiem (s. 15 - 16) wykazują związek z przyjętymi szczegółowymi problemami badawczymi, chociaż uważam, że powinno się konkretnie wskazać do którego problemu szczegółowego są one przepisane. Hipotezy te w znacznym stopniu określiły kierunki dalszych badań.

Podrozdział 1.3. został poświęcony zmiennym i wskaźnikom (s. 17 – 19), które są przedstawione w tabeli 1.1. (s. 17). Na s. 18 nieniniejszej dysertacji jej Autorka wspomina o stylach reagowania w sytuacjach trudnych, które jak sędzę, są ważnym elementem rysunku 1.1. Uważam, że dla lepszego odbioru pracy można było wskazać, dlaczego te style są istotne. **Prosiłbym, aby podczas obrony została głębiej wyjaśniona idea i sens Rys. 1.1. Zależności i współzależności między zmiennymi** (s. 19).

Z pozytywną oceną przedmiotu badań, celów, problemów i hipotez koreluje dobór zastosowanych metod, technik i narzędzi badawczych. Autorka dysertacji zastosowała teoretyczne i empiryczne metody badań. Kwestionariusze ankiety są umieszczone w załącznikach – od s. 200 do 215.

Na s. 20 Autorka opracowania stwierdza, że *do analizy uzyskanych wyników zostało zastosowane podejście ilościowe, ...*. Na s. 26, w części poświęconej ograniczeniom badań, napisała, *... Poznanie jakościowe jest uwarunkowane słabościami wynikającymi z*. W związku z tym **proszę o wyjaśnienie jakie podejście było zastosowane w procesie badawczym?**

Proces badawczy podzielono na trzy fazy: przygotowawczą, badań właściwych i opracowania wyników badań, co prezentuje tabela 1.2 (s. 27). Opis badań jest rzetelny i przekonujący i daje obraz dużej pracy włożonej w opracowanie dysertacji.

Potwierdzeniem tego są treści kolejnych podrozdziałów pracy, które przedstawiają analizę statystyczną autorskiego narzędzia pomiaru, przebieg i organizację badań oraz strukturę badanej grupy. Na s. 37 opracowania umieszczono *Tabelę 1.10. Płeć respondentów*. Na s. 40 jest umieszczona *Tabela 1.13. Ilość dzieci*. **Proszę Doktorantkę o wyrażenie opinii o wpływie płci i ilości posiadanych dzieci na pracę kuratorów sądowych.** Jest to pytanie wyłącznie dyskusyjne. Uwag do tej części pracy nie wnoszę.

Metodologiczną część rozprawy oceniam pozytywnie, a zawarte w recenzji uwagi nie rzutują na ogólną wartość przyjętych założeń.

Drugi rozdział rozprawy zatytułowano „Bezpieczeństwo społeczne w systemie bezpieczeństwa narodowego”. Składa się on z czterech podrozdziałów merytorycznych i wniosków.

Jest to rozdział o charakterze teoretycznym. Opracowany został w oparciu o aktualną literaturę i porusza w swoich treściach teoretyczne aspekty bezpieczeństwa społecznego na tle systemu bezpieczeństwa narodowego. Rozdział drugi można potraktować jako wprowadzenie do całej pracy, bowiem zawiera on wyniki badań dotyczące identyfikacji i typologii bezpieczeństwa (podrozdział 2.1, s. 45 – 54), definiowania bezpieczeństwa społecznego (podrozdział 2.2, s. 54 – 61), jego zagrożeń (podrozdział 2.3, s. 62 – 69) oraz nieprzystawania społecznego jako elementu zagrożenia bezpieczeństwa społecznego nieletnich (podrozdział 2.4, s. 69 – 89). Rozdział kończy się wnioskami, które umieszczone są na s. 90 do 91.

Autorka dysertacji opracowując ten rozdział wykonała określone badania teoretyczne, które korzystnie wpłynęły na całą dysertację. Jest on napisany przystępnym językiem i stanowi dobry materiał zarówno naukowy, jak też dydaktyczny. Jego zawartość świadczy o dobrym teoretycznym przygotowaniu Autorki dysertacji.

Rozdział drugi dysertacji kończy się wnioskami, które wynikają z przeprowadzonych przez Autorkę pracy badań teoretycznych i do tej części pracy żadnych uwag nie wnoszę. Uważam, iż w tej części rozdziału warto by było się odnieść do problemu szczegółowego i hipotezy szczegółowej (czy też hipotez szczegółowych), które kierunkowały prace badawcze. Pomimo tych uwag drugi rozdział rozprawy oceniam pozytywnie.

Trzeci rozdział pracy zatytułowano „Kurator rodzinny w ochronie prawnej i funkcjonowaniu bezpieczeństwa społecznego”. Rozdział ten składa się z sześciu podrozdziałów merytorycznych i wniosków.

Podrozdział 3.1 (s. 94 – 127) przedstawia genezę i rozwój instytucji kuratora oraz sądów rodzinnych. Uwag do jego treści nie wnoszę.

Podrozdział 3.2 (s. 98 – 109) jest teoretycznym opisem działalności rodzinnego kuratora sądowego jako podmiotu wypełniającego postanowienia sądu rodzinnego. Na s. 108 tego rozdziału Autorka dysertacji posługuje się pojęciami: nieletni i małoletni. **Proszę podczas obrony wskazać zasadnicze różnice pomiędzy osobą nieletnią i małoletnią.**

Doktorancka pisze w nim również, że *Nieletni z kolei powinien chętnie brać udział w pracy kuratora, ponieważ jest to jedyna szansa, aby mógł pozostać w swoim środowisku, aby mógł rozpocząć proces naprawy w swoich warunkach, a nie w izolacji ...* (s. 108). Wydaje mi się, iż jest to stwierdzenie nie do końca realne. Nie zawsze kurator spotyka się z taką akceptacją osoby, której chce udzielić pomocy.

W podrozdziale 3.3. (s. 109 – 117) Doktorantka skoncentrowała swój wywód na determinantach efektywności pracy kuratorskiej. Determinant oznacza czynnik wpływający na coś w zasadniczy sposób, w tym przypadku na efektywność (osiągane rezultaty) pracy kuratora. Wykorzystując literaturę przedmiotu wskazuje dwadzieścia takich determinantów. Wywód jest uporządkowany, **ale proszę Autorkę sprawozdania o skomentowanie ósmego determinantu**, którym jest *motywacja do podjęcia funkcji kuratora*, szczególnie pierwszego zdania jego opisu - ... *Podjęcie pracy kuratora rodzinnego na skutek namów pracodawcy, bądź też zaprzyjaźnionych osób skutkuje złym nastawieniem samego kuratora do podopiecznych ...* (s. 112). **Czy te stwierdzenie jest dla Pani aksjomatem?**

Podrozdział 3.4 (s. 116 – 117), dotyczy wybranych wyznaczników umiejętności wspierania jednostki. Przy tym fragmencie dysertacji mam jedną wątpliwość. Przy takiej objętości (niecałe półtorej strony) nie robiłbym z tego tekstu oddzielnego podrozdziału.

Dwa kolejne podrozdziały dotyczą kompetencji społecznych, ich definicji, źródeł i struktury (podrozdział 3.5, s. 117 – 146) oraz radzenia sobie jako specyficznej formie aktywności wobec stresu (podrozdział 3.6, s. 146 – 153).

Powyższe podrozdziały powstały w wyniku analizy informacji zawartych w literaturze, o czym świadczą wskazywane źródła. Na potrzeby prowadzonych badań Autorka opracowania przyjęła definicję kompetencji społecznych A. Matczak, a wg której są to ... *złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w określonego typu sytuacjach, nabywane przez jednostkę w toku treningu społecznego* ... (s. 199) .

Rozdział trzeci kończą wnioski (s. 153 - 154). W opinii Recenzenta wyciągnięte wnioski konwenują z drugim problemem szczegółowym, ale w opinii Recenzenta warto by było odnieść się również do hipotez szczegółowych, tego w pracy brakuje.

Autorka dysertacji opracowując treści trzeciego rozdziału wykonała badania, wykorzystując właściwe źródła. Jest on napisany poprawnym językiem, chociaż zdarzają się też drobne błędy redakcyjne. Wskazane uwagi są głównie o charakterze polemicznym i nie rzutują negatywnie na wartość prowadzonych rozważań. Umieszczona w nim grafika ułatwia jego zrozumienie. Całość rozdziału oceniam pozytywnie.

Rozdział czwarty zatytułowano „Kompetencje sądowych kuratorów rodzinnych – analiza badań własnych”.

Podrozdział 4.1. (s. 155 – 163) dotyczy kompetencji społecznych kuratorów sądowych. Został on opracowany na podstawie kwestionariusza ankiety kompetencji społecznych. Na s. 162 opracowania Doktorantka stwierdza, że *założona hipoteza (H2), że istnieje zróżnicowany poziom kompetencji społecznych sądowych kuratorów rodzinnych została zweryfikowana pozytywnie.*

Na tej samej stronie ... *neguje się przyjętą hipotezę (H3), która zakłada, że istnieją istotne różnice między poziomem kompetencji społecznych sądowych kuratorów rodzinnych zawodowych i społecznych. Wynika z tego, że kuratorzy zawodowi nie*

posiadają lepiej rozwiniętych kompetencji społecznych. Te stwierdzenia są zgodne z wynikami przeprowadzonych badań, które zawiera podrozdział 4.1.

Podrozdział 4.2. (s. 163 – 165) zawiera materiał badawczy poświęcony reagowaniu sądowych kuratorów rodzinnych w trudnych sytuacjach. Został on wykonany na podstawie badań empirycznych. Autorka dysertacji potwierdziła w nim część hipotezy (H4), że *sądowi kuratorzy rodzinni zawodowi oraz społeczni prezentują zróżnicowany poziom stylów reagowania w sytuacjach trudnych* (s. 165).

Wyniki badań nad poczuciem sensu życia sądowych kuratorów rodzinnych zawiera podrozdział 4.3. (s. 166 – 168). Uzyskane wyniki prezentują zróżnicowany poziom wskaźników poczucia sensu życia. Ich charakterystyka potwierdza część założonej hipotezy badawczej (H4).

Podrozdział 4.4. (s. 168 – 171) jest zatytułowany „Podstawowe umiejętności zadaniowe w procesie wywierania wpływu”. Doktorantka starała się w nim zweryfikować hipotezę H4, która na s. 16 ma nieco inne brzmienie niż na s. 169. **Proszę Autorkę opracowania o wyjaśnienie, dlaczego tak jest?** Uważam również, iż w tego typu pracach nie powinno używać się zwrotów takich jak ... *pobieżna analiza* ... (s. 170), bo takiej metody badawczej nie ma.

W podrozdziale 4.5. (s. 171 – 179) Autorka dysertacji dokonuje charakterystyki korelacji między zmiennymi w badanych grupach.

Rozdział czwarty oceniam pozytywnie, a jego treści świadczą o dużym zaangażowaniu Autorki dysertacji w proces badawczy i jej dobrym merytorycznym przygotowaniu do prowadzenia badań, chociaż można odczuwać leki niedosyt dotyczący badania kompetencji zawodowych kuratorów sądowych – patrz główna hipoteza badawcza oznaczona (H). Uwagi Recenzenta dotyczące rozdziału czwartego nie pomniejszają jego wartości merytorycznej i mają raczej charakter polemiczny.

Ważną częścią recenzowanej pracy jest zakończenie. Doktorantka odnosi się w nim do przyjętych założeń. Pokazuje zbieżność przyjętych założeń z treścią całego sprawozdania z przeprowadzonych badań.

Podsumowanie

Rozprawę opracowano na dobrym poziomie, zarówno metodycznym, jak i redakcyjnym. Zrozumienie treści pracy ułatwia bogaty materiał graficzny. Drobne błędy nie wpływają na pozytywną ocenę pracy. **Można w niej dostrzec logiczną spójność między założeniami badawczymi, zrealizowanym i udokumentowanym procesem badawczym a treścią dysertacji.** Na podkreślenie zasługuje dobór stosownych materiałów źródłowych, które dały podstawę do opracowania rozprawy, a także tych, dokumentujących prowadzone badania.

Wartość twórczą tej rozprawy oceniam pozytywnie, a do najistotniejszych osiągnięć Autorki w tym zakresie zaliczam zebranie i uporządkowanie w jednym dziele wiedzy z zakresu działalności kuratorów sądowych w kształtowaniu bezpieczeństwa społecznego nieletnich.

W rozprawie odpowiednio do potrzeb badań właściwie dobrano i wykorzystano materiały źródłowe oraz literaturę. Uwagi wyrażone w recenzji do wybranych treści rozprawy mają charakter polemiczny.

Wniosek końcowy

Doktorantka dzięki właściwie zaplanowanemu i zrealizowanemu procesowi badań osiągnęła założony cel, a w recenzowanej dysertacji zawarła oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Niniejsza rozprawa doktorska wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w naukach o bezpieczeństwie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Zatem rozprawa spełnia wymagania art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz.U. z 2022r., poz. 574 ze zm.). Na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

